

Małgorzata Starczewska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych
fender19@op.pl

WPŁYW FUNDUSZY UNIJNYCH NA SEZON TURYSTYCZNY NA PRZYKŁADZIE KRAJÓW BASENU MORZA ŚRÓDZIEMNEGO

Streszczenie: Europa, która od wielu lat zajmuje czołowe miejsca na listach najchętniej odwiedzanych destynacji turystycznych, zmaga się z problemem sezonowości szczególnie w krajach basenu Morza Śródziemnego, które oferują produkty ściśle związane z turystyką wypoczynkową. Unia Europejska, dostrzegając globalne korzyści z rozwoju branży turystyczno-hotelarskiej, dofinansowuje programy, które w pośredni lub bezpośredni sposób przyczyniają się do wzrostu liczby turystów poza okresem wakacyjnym. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wpływu funduszy unijnych na wzrost ruchu turystycznego w tzw. martwym sezonie w krajach basenu Morza Śródziemnego oraz zidentyfikowanie krajów, które aktywnie uczestniczą w realizacji tych projektów. W artykule przeprowadzono badanie ruchu turystycznego w krajach Unii Europejskiej w latach 2010-2012 na podstawie danych statystycznych opracowanych przez UN WTO oraz dokonano przeglądu projektów finansowanych z funduszy unijnych, które przyczyniły się do wzrostu ruchu turystycznego i poprawy koniunktury gospodarczej w państwach śródziemnomorskich.

Słowa kluczowe: fundusze unijne, ruch turystyczny, sezon turystyczny, kraje śródziemnomorskie.

Wprowadzenie

Europa jako region turystyczny świata od wielu lat znajduje się na listach najchętniej odwiedzanych destynacji oraz zajmuje czołowe miejsce na rynku globalnych obrotów turystycznych. Główną przyczyną odwiedzania krajów „starego kontynentu”, zwłaszcza tych położonych w basenie Morza Śródziemnego,

jest odpowiedni klimat, bogactwo walorów przyrodniczych i antropogenicznych oraz wysoki standard świadczonych usług. Turystyka, którą cechuje interdyscyplinarność, jest ważną gałęzią gospodarki, ponieważ jej rozwój wpływa na poprawę koniunktury innych, czasem bardzo odległych branż. To jedna z dziedzin gospodarki, która stymuluje rozwój społeczno-gospodarczy zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i regionalnym oraz lokalnym. W związku z tym turystyka powinna być objęta polityką spójności, której nadrzędnym celem jest eliminacja różnic rozwojowych pomiędzy poszczególnymi państwami Unii Europejskiej [Nowakowska, Przydział (red.), 2006].

W 2001 roku Komisja Europejska wydała komunikat zatytułowany „Współpraca na rzecz przyszłości turystyki europejskiej”. Według informacji zawartych w tym dokumencie turystyka jest jednym z sektorów europejskiej gospodarki, w którym perspektywy rozwoju są najbardziej optymistyczne. Czynnikiem wpływającym na stały wzrost w tej branży jest zróżnicowany popyt na usługi turystyczne, szeroki zakres świadczonych usług oraz zmiany w świadomości Europejczyków co do sposobu spędzania wolnego czasu [www 1].

Kraje basenu Morza Śródziemnego, takie jak: Hiszpania, Francja, Włochy, Grecja należące do czołowych destynacji wakacyjnych wyjazdów, notują jednak znaczne spadki przychodów z turystyki poza letnimi miesiącami. Turystyka jest aktywnością bardzo silnie związaną z sezonowością ruchu turystycznego, dlatego też poszukiwanie nowych produktów turystycznych, które przyczyniłyby się do wzrostu liczby turystów w niskim sezonie, jest tematem dyskusji wśród ekonomistów, przedstawicieli turystycznych organizacji międzynarodowych oraz specjalistów z branży turystyczno-hotelarskiej.

Głównym celem tego artykułu jest identyfikacja i określenie wpływu programów finansowanych z funduszy unijnych, które w bezpośredni lub pośredni sposób przyczyniły się do wzrostu ruchu turystycznego w tzw. martwym sezonie w krajach basenu Morza Śródziemnego.

1. Ruch turystyczny w Unii Europejskiej

Ruch turystyczny to przestrzenne przemieszczanie się ludzi, które jest związane z dobrowolną i czasową zmianą miejsca pobytu, środowiska i rytmu życia [Kowalczyk, 2001]. Głównym czynnikiem determinującym istnienie ruchu turystycznego w danym regionie jest atrakcyjność turystyczna, na którą składają się walory turystyczne regionu, stopień zagospodarowania turystycznego, dostępność komunikacyjna oraz atrakcyjność ekonomiczna oferowanych usług [Bąk, 2004]. Od wielu lat w rankingach światowych najchętniej odwiedzanym

przez turystów krajem jest Francja (tabela 1). W roku 2012 kraj ten odwiedziło ponad 83 mln osób. Hiszpania i Włochy leżące w basenie Morza Śródziemnego zajmują kolejne miejsca wśród krajów najczęściej wybieranych przez turystów. W latach 2010-2012 wśród krajów śródziemnomorskich tylko Grecja zanotowała spadek liczby turystów. Niewątpliwie było to spowodowane doniesieniami na temat kryzysu gospodarczego i groźby bankructwa Grecji. Jednak jak pokazują najnowsze dane, w 2013 roku kraj ten wprowadził wiele działań, które przyczyniły się do poprawy koniunktury w branży turystyczno-hotelarskiej.

Tabela 1. Przyjazdy turystów zagranicznych z krajów UE w latach 2010-2012

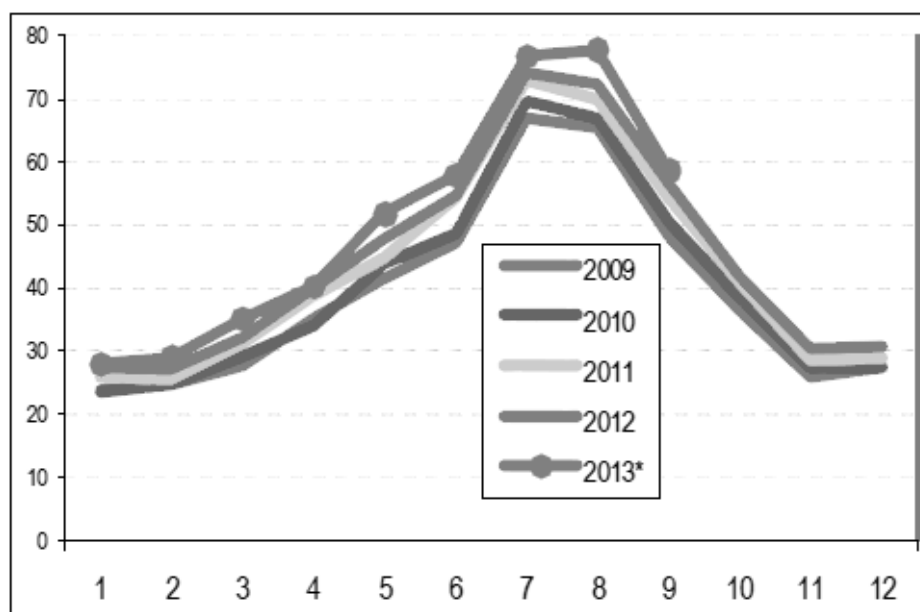
Państwo	Rok 2010 Liczba turystów zagranicznych [mln]	Rok 2011 Liczba turystów zagranicznych [mln]	Rok 2012 Liczba turystów zagranicznych [mln]
1	2	3	4
Austria	22,004	23,012	24,151
Belgia	7,186	7,494	7,591
Bułgaria	6,047	6,328	6,541
Chorwacja	9,111	9,927	10,396
Cypr	2,173	2,392	2,465
Czechy	8,629	9,019	8,908
Dania	8,744	7,867	8,068
Estonia	2,372	2,665	2,744
Finlandia	3,670	4,192	4,226
Francja	77,648	81,550	83,013
Grecja	15,007	16,427	15,518
Hiszpania	52,677	56,177	57,701
Holandia	10,883	11,300	11,680
Irlandia	7,134	7,630	7,550
Litwa	1,507	1,775	1,900
Luksemburg	805	873	905
Łotwa	1,373	1,493	1,435
Malta	1,339	1,415	1,444
Niemcy	26,875	28,352	30,407
Polska	12,470	13,350	14,840
Portugalia	6,832	7,412	7,685
Rumunia	1,343	1,515	1,653
Słowacja	1,327	1,460	1,511

cd. tabeli 1

1	2	3	4
Słowenia	1,869	2,037	2,156
Szwecja	4,951	9,959	10,914
Węgry	9,510	10,250	10,353
W. Brytania	28,296	29,306	29,282
Włochy	43,626	46,119	46,360

Źródło: UN WTO [2013, s. 32].

Według statystyk Światowej Organizacji Turystycznej (UN WTO) międzynarodowy ruch turystyczny wzrósł o 5% w 2013 roku osiągając rekordową liczbę 1,087 mln podróży na świecie. Pomimo globalnego kryzysu turystyka międzynarodowa osiągnęła wyniki powyżej oczekiwań. Prognozy Światowej Organizacji Turystycznej co do roku 2014 przewidują kolejny wzrost międzynarodowych podróży o 4-4,5%. Największy wzrost popytu na usługi turystyczne w 2013 roku zanotowano w regionie Azji i Pacyfiku (6%), Afryce (6%) i Europie (5%). W basenie Morza Śródziemnego największy wzrost liczby turystów nastąpił w pograżonej w kryzysie gospodarczym Grecji (+15,2%). Ze względu na spadek liczby turystów w 2012 roku spowodowany niestabilną sytuacją gospodarczą państwa greccy hotelarze byli skłonni do większych negocjacji i obniżki cen, co spowodowało, iż półwysep helleński znów stał się czołową destynacją wyjazdów wakacyjnych. Stabilny wzrost ruchu turystycznego zanotowały pozostałe kraje basenu Morza Śródziemnego: Francja (+8%), Hiszpania (+4,8%) i Włochy (+3,1%). Pomimo optymistycznych danych dotyczących ożywienia w branży turystycznej należy zwrócić uwagę na fakt, iż rynek usług turystycznych charakteryzuje sezonowość, co oznacza, iż poprawa koniunktury jest widoczna głównie w miesiącach letnich (zob. rysunek 1).

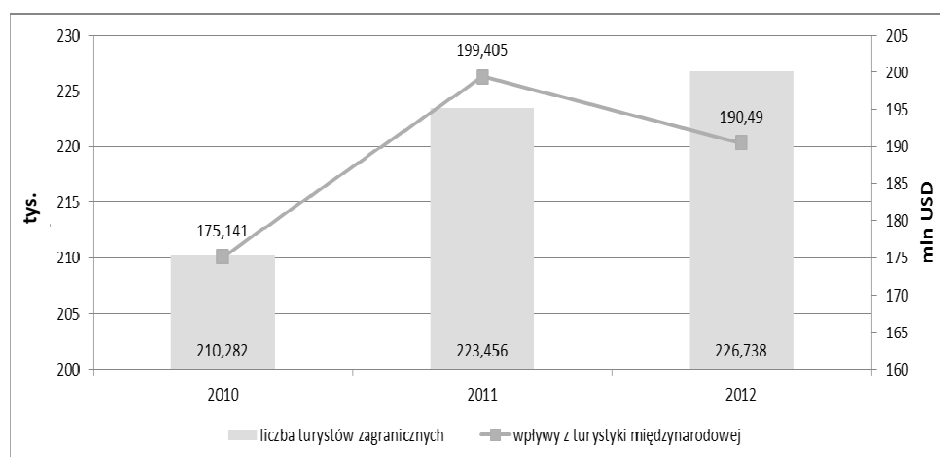
Rys. 1. Miesięczne zmiany w liczbie turystów zagranicznych w Europie w latach 2009-2013 (w mln)

Źródło: UN WTO [2013, s. 23].

2. Wpływy z turystyki międzynarodowej w krajach UE leżących w basenie Morza Śródziemnego

Przychody z tytułu przyjazdu turystów zagranicznych do kraju recepcyjnego są ważnym źródłem dochodów w wielu krajach. Wpływy z turystyki międzynarodowej to dla kraju przyjmującego odpowiednik eksportu, natomiast wydatki własnych mieszkańców za granicą są odpowiednikiem importu [Rapacz (red.), 2009]. Im wyższy eksport, tym większa wartość PKB, natomiast przewaga turystyki wyjazdowej nad przyjazdową implikuje odpływ środków finansowych z kraju, co wpływa na pomniejszenie PKB. Zagraniczna turystyka przyjazdowa jest uważana za jedną z najbardziej korzystnych form obrotu dewizowego, ponieważ w międzynarodowym obrocie turystycznym występuje zarówno sprzedaż różnorodnych usług turystycznych, jak i tzw. niewidzialny eksport towarowy. Z ekonomicznego punktu widzenia jest on bardzo korzystny, ponieważ wymianie handlowej nie towarzyszą koszty ubezpieczenia, transportu itp., które występują przy eksporcie tradycyjnym [Dąbrowska, 2011]. Na rysunku 3 przedstawiono wpływy z turystyki międzynarodowej krajów basenu Morza Śródziemnego oraz liczbę turystów odwiedzających te kraje w latach 2010-2012. Dane te pokazują, iż

w 2012 roku pomimo wzrostu liczby turystów wpływy z turystyki zmalały o 4,47% w porównaniu z rokiem poprzednim. Wynika z tego, iż kryzys gospodarczy na całym świecie wyhamował konsumpcyjne apetyty turystów, którzy w roku 2012 wykazali większą skłonność do oszczędzania, pozbawiając tym samym branżę turystyczno-hotelarską dochodów z tytułu prowadzonej działalności.

Rys. 2. Turystyka międzynarodowa w krajach UE leżących w basenie Morza Śródziemnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UN WTO [2013, s. 33].

Tabela 2. Stosunek wpływów z turystyki międzynarodowej do wydatków turystów krajowych za granicą w latach 2010-2012 w państwach basenu Morza Śródziemnego

Kraj	Wpływy z turystyki międzynarodowej w latach 2010-2012 (mln USS)	Wydatki turystów krajowych za granicą w latach 2010-2012 (mln USS)	Stosunek wpływów z turystyki międzynarodowej do wydatków turystów krajowych za granicą w latach 2010-2012
Grecja	40,781	8,463	4,82
Hiszpania	168,333	68,065	2,47
Francja	155,316	147,23	1,05
Włochy	122,971	101,566	1,21
Cypr	7,278	4,815	1,51
Malta	3,617	1,175	3,08
Portugalia	32,472	14,129	2,30
Słowenia	7,986	3,777	2,11
Chorwacja	26,282	2,74	9,59

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UN WTO [2013, s. 33] oraz danych The World Bank [www 2].

W tabeli 2 przedstawiono stosunek wpływów z turystyki międzynarodowej do wydatków turystów krajowych za granicą w latach 2010-2012. Dane te dotyczą państw UE leżących w basenie Morza Śródziemnego. Jak wynika z powyższej tabeli, wskaźnik ten najkorzystniej wypada dla Chorwacji, gdzie wpływy przewyższają prawie dziesięciokrotnie wydatki. Taka sytuacja mogła mieć miejsce w latach 2010-2012, ponieważ Chorwacja nie była wówczas państwem członkowskim UE, co mogło się wiązać z ograniczeniami w podróżowaniu dla jej obywateli. Na kolejnych miejscach znalazły się Grecja, Malta i Hiszpania. Natomiast Francja i Włochy, które są jednymi z najchętniej odwiedzanych państw śródziemnomorskich, pełnią funkcję zarówno kraju recepcji turystycznej, jak i generatora ruchu turystycznego.

3. Europejska współpraca determinująca wzrost ruchu turystycznego poza sezonem w krajach śródziemnomorskich

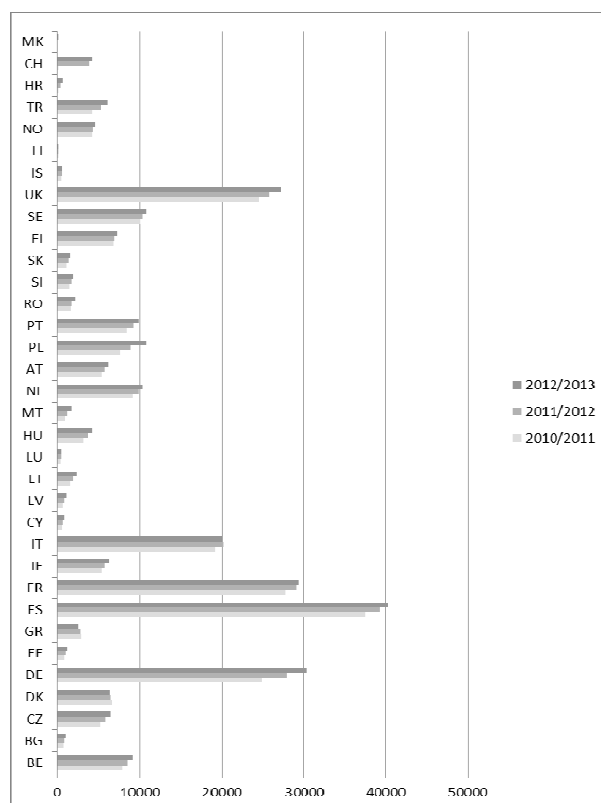
W pierwszych dziesięcioleciach funkcjonowania Wspólnoty Europejskiej turystyka jako odrębna dziedzina nie została objęta żadnymi wspólnotowymi regulacjami prawnymi. Dopiero w 1992 roku na mocy Traktatu z Maastricht do treści Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską wprowadzono art. 3 ust. 1 lit. u, w którym uznano, iż w celu realizacji zadań zmierzających do równowagi społeczno-gospodarczej Europy działalność Wspólnoty będzie obejmować również środki w dziedzinie turystyki [Butowski, 2009]. Z opisu tego wynika jednak, iż gospodarka turystyczna nie jest przedmiotem ogólnej polityki Wspólnoty, a jedynie wchodzi w zakres poszczególnych sfer jej działalności [Biliński, Sawaryn (red.), 2003]. 13 grudnia 2007 roku został podpisany Traktat Lizboński zmieniający traktat o funkcjonowaniu UE. Wprowadził on istotne zmiany określające kompetencje UE w sprawie turystyki. Co prawda nadal nie zalicza on turystyki do obszarów objętych wspólną polityką, jednak znacznie rozszerza kompetencje Unii w tym obszarze, nadając uprawnienia jej organom do prowadzenia działań w sektorze turystyki.

W zakresie finansowego wsparcia z funduszy unijnych brak jest instrumentów w całości przeznaczonych na subwencje przedsięwzięć w branży turystyczno-hotelarskiej. W latach 2007-2013 turystyka była finansowo wspierana przy okazji realizowania projektów w ramach europejskich funduszy strukturalnych (EFRR, EFS), Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Rybackiego, a także programów ramowych w zakresie badań i rozwoju technologicznego [www 3].

W komunikacie Komisji Europejskiej z dnia 30.06.2010 zatytułowanym „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego” podkreślono coraz większe znaczenie gospodarcze sektora turystyki oraz sprecyzowano wyzwania stojące przed europejskim rynkiem turystycznym. Ze względu na rosnącą konkurencję ze strony państw azjatyckich, takich jak Tajlandia czy Chiny, wynikającą z rozwoju transportu lotniczego oraz niskich kosztów zakwaterowania i wyżywienia Europa powinna wprowadzić działania, które przyczynią się do wzrostu ruchu turystycznego w krajach unijnych poza sezonem turystycznym. Kraje basenu Morza Śródziemnego leżące w strefie klimatu podzwrotnikowego, którego charakterystyczną cechą są ciepłe i suche lata oraz łagodne zimy, są głównym celem wyjazdów turystów nastawionych na bierny wypoczynek (tzw. model 3 x S – sea, sun, sand). Zaletą krajów śródziemnomorskich jest to, iż poza walorami przyrodniczymi mają również bogatą kulturę w postaci zabytków, rodzimego rzemiosła czy kuchni uchodzącej za najzdrowszą na świecie. Ponadto takie kraje, jak Francja, Hiszpania czy Włochy mają bardzo bogatą tradycję w sektorze szkolnictwa wyższego. Według magazynu „Forbes” paryska HEC Paris i madycka IE Business School wygrały ranking najlepszych uczelni biznesowych w Europie. W związku z tym głównym motywem przyjazdu turystów do krajów Europy Południowo-Zachodniej nie musi być wypoczynek w okresie wakacyjnym.

W tym miejscu warto się zastanowić nad etymologią słowa „turysta” i „turystyka”. Przyjmuje się, iż najprawdopodobniej terminy te są związane z określeniem *grand tour*. Oznaczało ono bardzo popularne w XVII i XVIII wieku podróże młodych arystokratów europejskich w celu poszerzenia swoich horyzontów myślowych, zdobycia wiedzy o świecie i kulturze oraz poznania zasad *savoir-vivre*'u. Bardzo ważną rolę w zakresie ujednoczenia terminologii turystycznej odgrywa Światowa Organizacja Turystyki (UN WTO), która podkreśla, iż pojęcie turystyki współczesnej wykracza poza wyjazdy ograniczone do rynku urlopowo-wakacyjnego. Podczas Międzynarodowej Konferencji Statystyki w Turystyce w Ottawie zorganizowanej przez UN WTO ustanowiono, iż turystykę należy traktować jako „(...) ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych i innych nie dłużej niż przez rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest działalność zarobkowa wynagradzana w odwiedzanej miejscowości” [Kruczek, 2011]. Jak wynika z powyższej definicji, dominantą wśród motywów podróżowania nie musi być tylko chęć zaspokojenia potrzeb niższego rzędu (bierny odpoczynek), lecz także zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu (potrzeba szacunku i uznania, potrzeba samorealizacji).

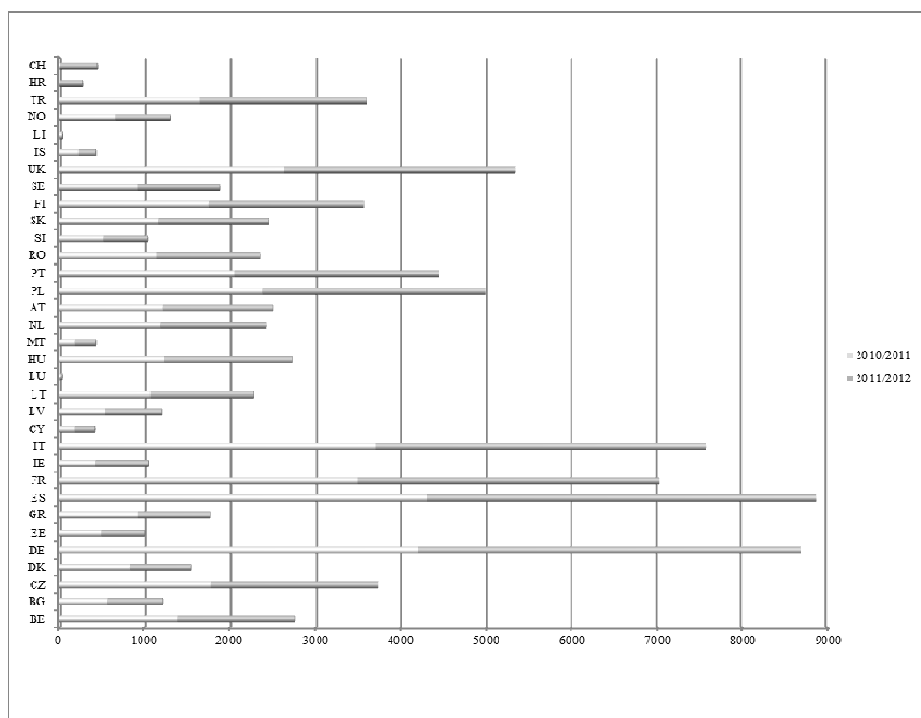
Unia Europejska, której kluczowym zadaniem jest wzrost konkurencyjności gospodarki wspólnoty za sprawą rozwoju społeczno-gospodarczego państw członkowskich, uznała, iż wysoki poziom kształcenia, integracja rynku pracy oraz większa mobilność młodych ludzi przyczyni się do osiągnięcia celów strategicznych w zakresie wzrostu gospodarczego i wyjścia z kryzysu ekonomicznego. Projekty mobilności finansowane z funduszy unijnych przyczyniły się nie tylko do wzrostu poziomu edukacji, ale również pozytywnie wpłynęły na rozwój gospodarek narodowych krajów basenu Morza Śródziemnego poprzez wzrost ruchu turystycznego poza okresem urlopowo-wypoczynkowym. W latach 2007-2013 UE przeznaczyła blisko 7 bilionów euro na program mobilności w dziedzinie edukacji i doskonalenia zawodowego. Program „Uczenie się przez całe życie” obejmował 4 programy sektorowe: Comenius (skierowany do placówek zaangażowanych w edukację od przedszkoli po szkoły średnie), Erasmus (program adresowany do szkół wyższych), Leonardo da Vinci (kształcenie i szkolenie zawodowe), Grundtvig (skierowany do niezawodowej edukacji osób dorosłych).

Rys. 3. Mobilność studentów w ramach programu Erasmus w latach 2010-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej [www 4].

Według danych Komisji Europejskiej liczba młodych ludzi wyjeżdżających na studia do krajów UE z roku na rok jest coraz większa. W roku akademickim 2010/2011 z programu Erasmus dofinansowanie otrzymało 231 408 studentów. W ciągu dwóch kolejnych lat liczba studentów wyjeżdżających w celu kształcenia się na uczelniach wyższych krajów członkowskich wzrosła o 15,8 %, osiągając rekordową liczbę 268 143 osób. Średni czas pobytu wyniósł 6 miesięcy, natomiast średnie dofinansowanie 250 euro na miesiąc. Kraje, które przyjęły najwięcej turystów w ramach europejskiej współpracy edukacyjnej, to Hiszpania, Niemcy, Francja, Wielka Brytania i Włochy. Taki sam trend występował wśród pracowników naukowych (rysunek 4). W roku akademickim 2011/2012 46 506 osób z kadry akademickiej otrzymało dofinansowanie na wyjazdy, których celem było zarówno prowadzenie wykładów, jak i samokształcenie. W porównaniu z rokiem akademickim 2010/2011 dofinansowanie otrzymało 8,6% więcej pracowników naukowych. Średnia długość pobytu wyniosła 5,7 dni, natomiast średnia wysokość grantu to 682 euro.

Rys. 4. Mobilność pracowników naukowych w ramach programu Erasmus w latach 2010-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej [www 5].

Zarówno wśród studentów, jak i wśród kadry akademickiej krajami, które najchętniej były wybierane jako cel podróży edukacyjnych, były kraje basenu Morza Śródziemnego, takie jak Hiszpania, Francja i Włochy. Są to dokładnie te same kraje, które przodują w rankingach dotyczących międzynarodowego ruchu turystycznego. Jak wynika z powyższej analizy, kraje śródziemnomorskie mają największy udział w promowaniu niszowego produktu turystycznego Unii Europejskiej, jakim jest turystyka edukacyjna.

Kolejnym działaniem UE, które przyczyniło się do wzrostu ruchu turystycznego w krajach śródziemnomorskich, był program Calypso. Został on zapoczątkowany w 2009 roku, a głównym jego celem był wzrost dochodów z turystyki w tzw. martwym sezonie poprzez promowanie turystyki społecznej. Inicjatywa Calypso była skierowana do 4 grup odbiorców: seniorów, młodych ludzi w wieku 18-30 lat, osób niepełnosprawnych oraz rodzin będących w trudnej sytuacji finansowej. W 2010 roku dofinansowanie otrzymały 4 projekty – wszystkie z udziałem krajów śródziemnomorskich. Był to projekt **S.O.WELL** (Social Tourism Opportunities in Wellness and Leisure Activities). Ta inicjatywa była prowadzona przez francuski region Midi-Pyrénées promujący pozasezonowy dostęp do ośrodków Wellness i Spa. Wymiana odbywała się pomiędzy Francją, Hiszpanią, Włochami i Czechami. Kolejne przedsięwzięcie **U.R.T.S.** (Una Rete di Turismo Sociale) realizowane pod patronatem włoskiego Ministerstwa Turystyki promowało wymianę turystyczną pomiędzy ośrodkami we Włoszech i na Malcie, natomiast projekt **A.A.A.E.** (Able-Access for All Exchange) miał na celu rozpowszechnianie pozasezonowej wymiany turystycznej dla osób niepełnosprawnych pomiędzy Finlandią a Portugalią. Czwarty projekt **E.S.T.** (Europe Senior Tourism) skupiał się na promowaniu wymiany turystycznej pomiędzy Hiszpanią a obywatelami krajów członkowskich mających powyżej 55 lat. Program Calypso był realizowany w latach 2009-2011 jako pilotażowe działanie UE w zakresie zwalczania skutków kryzysu w branży turystycznej wynikających z sezonowości tego sektora gospodarki. W roku 2009 i 2010 Komisja Europejska przeznaczyła na ten cel po 1 milionie euro, natomiast w roku 2011 budżet został zwiększony do 1,5 miliona euro. Wszystkie wyjazdy były realizowane od października do kwietnia, czyli w okresie, w którym obserwuje się znaczny spadek popytu na usługi turystyczne. Ze względu na znaczący wpływ tego typu przedsięwzięć na poprawę koniunktury w krajach charakteryzujących się sezonowością ruchu turystycznego, a co za tym idzie – wzrostem zapotrzebowania na zasoby siły roboczej tylko w miesiącach letnich Komisja Europejska zapewniła kontynuację programu Calypso w ramach programu na rzecz konkurencyjności i innowacyjności. W raporcie opublikowanym przez Innova Management

dotyczącym oceny zyskowności i wpływu ekonomicznego programu Europe Senior Tourism w sezonie 2011/2012 przedstawiono wyniki badań, które potwierdzają tezę, iż w dobie starzejącego się społeczeństwa rozwój turystyki społecznej przynosi obopólne korzyści zarówno dla obywateli UE, jak i dla całej gospodarki krajów śródziemnomorskich silnie uzależnionej od hossy w branży turystycznej. Jak wynika z tabeli 2, w roku 2011/2012 największa liczba turystów odwiedziła region Andaluzji (53,6%). W porównaniu z rokiem 2009/2010 popyt turystyczny w tej części Hiszpanii zmalał o 4,6% na rzecz pozostałych regionów Półwyspu Iberyjskiego. Drugim z kolei regionem biorącym udział w projekcie Europe Senior Tourism był archipelag wysp Balearów. W roku 2011/2012 region ten odwiedziło 7050 turystów, co stanowi 33,6% ogółu przyjazdów. Był to znaczny wzrost w porównaniu z rokiem 2009/2010, w którym % udział turystów korzystających z programu wyniósł 15,4%. Autonomiczny region Walencja również zanotował procentowy wzrost popytu na usługi turystyczne w tzw. martwym sezonie z 6,2% na 12,9%.

Tabela 3. Liczba turystów biorących udział w programie Europe Senior Travel w poszczególnych regionach Hiszpanii z podziałem na kraje pochodzenia w latach 2011/2012

Turyści według kraju pochodzenia	Andaluzja	Baleary	Autonomiczny region Walencja	Suma
Subwencja w wysokości 130 EUR	4617	1070	20	5707
Słowacja	125	15	13	153
Węgry	12	6	7	25
Polska	2900	809	0	3709
Czechy	1580	240	0	1820
Kraje priorytetowe z subwencją w wysokości 90 EUR	3371	1944	55	5370
Słowacja	801	40	55	896
Węgry	0	1	0	1
Polska	790	740	0	1530
Czechy	1780	1163	0	2943
Subwencja w wysokości 90 EUR	3283	4036	2637	9956
Bułgaria	896	1204	400	2500
Francja	463	120	1982	2565
Włochy	356	62	71	489
Litwa	0	20	0	20
Portugalia	488	2045	184	2717
Rumunia	1080	585	0	1665
Suma	11271	7050	2712	21033

Źródło: Innova Management [2012, s. 28].

Tabela 3 przedstawia natomiast szacunkowe wpływy z realizacji programu Europe Senior Travel realizowanego od października 2011 roku do kwietnia 2012 roku z podziałem na branże. Według szacunkowych danych zamieszczonych w tabeli łączny wpływ netto z programu poprawy efektywności turystyki pozasezonowej wyniósł 11,1 miliona euro. Branża, która zanotowała największe zyski, to sektor usług hotelarskich i gastronomicznych, czyli gałąź ściśle związana z biznesem turystycznym. Realizacja projektu pozwoliła osiągnąć optymalny poziom wykorzystania dostępnej bazy noclegowej. Według szczegółowych analiz zamieszczonych w raporcie *Evaluation of the profitability and economic impact generated by the „Europe Senior Tourism” programme* inicjatywa wspierania turystyki społecznej wpłynęła pozytywnie nie tylko na gospodarkę Hiszpanii, ale również na gospodarki państw uczestniczących w projekcie, generując około 3,4 miliona euro wpływów oraz kreując 71 miejsc pracy w przemyśle turystycznym w krajach wysyłających. Dzięki programowi hiszpański rynek pracy również wzbogacił się o 269 etatów. Zmierzając do konkluzji, rząd hiszpański, który partycypował w 19% kosztów programu, osiągnął zysk z poczynionych inwestycji. Według szacunków z każdego 1 euro zainwestowanego w program rząd hiszpański otrzymał zwrot w wysokości 1,58 euro.

Tabela 4. Wpływy netto z realizacji projektu Europe Senior Tourism w latach 2011/2012

Nazwa towaru lub usługi	Wartość brutto	Stawka podatku VAT	Wpływy z podatku VAT	Łączne wpływy netto
Zakwaterowanie	3,912,483.03	8%	289,813.56	3,622,669.47
Usługi gastronomiczne	1,771,180.90	8%	131,198.59	1,639,982.31
Hotel i wyżywienie	5,683,663.93	8%	421,012.15	5,262,651.78
Transport drogowy	191,319.46	8%	14,171.81	177,147.65
Transport lotniczy	1,205,312.62	8%	89,282.42	1,116,030.20
Transport	1396,632.08	8%	103,454.23	1,293,177.85
Wycieczki zorganizowane	267,847.25	18%	40,858.05	226,989.19
Wycieczki indywidualne	189,769.38	18%	28,947.87	160,821.51
Wycieczki	457,616.63	18%	69,805.93	387,810.70
Rozrywka	172,187.52	18%	26,265.89	145,921.62
Pozostałe koszty zawierające koszty promocji, koszty obsługi administracyjnej i finansowej programu itp.	370,203.16	18%	56,471.67	313,731.49
Zakupy	3,289,335.96	18%	501,763.11	2,787,572.85
Pozostałe usługi	4,907,086.47	18%	883,275.56	4,158,547.85
Suma	12,444,999.11		953,081.49	11,102,188.20

Źródło: Innova Management [2012, s. 4].

W Komunikacie Komisji Europejskiej zatytułowanym „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego” wśród zaleceń, których celem miały być długofalowe działania wspierające biznes turystyczny, znalazły się również rekomendacje dotyczące współpracy krajów unijnych z państwami trzecimi. Jedną z inicjatyw Komisji Europejskiej zmierzającą do realizacji zaleceń zawartych w komunikacie było wprowadzenie programu „50 000 turystów”. Głównym założeniem projektu było zachęcenie 25 000 mieszkańców Ameryki Południowej do przyjazdów do Europy w okresie pomiędzy październikiem 2012 roku a marcem 2013 roku oraz 25 000 mieszkańców Europy do podróży do Ameryki Południowej pomiędzy majem a październikiem 2013 roku. Europejskie kraje, które zdecydowały się współuczestniczyć w programie, to głównie kraje basenu Morza Śródziemnego (Francja, Włochy, Hiszpania, Grecja, Portugalia) oraz kraje Europy Środkowo-Wschodniej (Litwa, Słowacja, Rumunia, Polska). Ze strony państw Ameryki Południowej kraje, które zgodziły się partycypować w projekcie, to Argentyna, Brazylia, Chile, Kolumbia, Meksyk i Urugwaj.

4. Przyszłe trendy w turystyce śródziemnomorskiej

Turystyka to obecnie społeczny fenomen będący podstawowym elementem życia społeczeństwa w krajach wysokorozwiniętych [Dąbrowska, 2011].

Jednakże ze względu na zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące w krajach europejskich stosowane strategie w zakresie rozwoju produktów turystycznych powinny uwzględniać potrzeby coraz bardziej wymagających klientów. Znaczący wpływ na sektor usług turystycznych będą miały zmiany demograficzne. Zdaniem unijnych analityków społeczeństwo europejskie wykazuje cechy społeczeństwa starzejącego się, co w konsekwencji spowoduje gwałtowny wzrost turystów w wyższych kategoriach wiekowych. Grupa ta będzie coraz zdrowsza, jak również będzie dysponowała wyższym niż dotychczas dochodem. W związku ze zmianami w strukturze demograficznej społeczeństwa europejskiego konsekwencją dla branży turystycznej będzie wzrost popytu na:

- jakość, wygodę i bezpieczeństwo,
- dogodny transport,
- obiekty rozrywkowe oferujące produkty dostosowane do zainteresowań i kondycji fizycznej seniorów (np. pola golfowe, joga, aqua aerobic),
- produkty dla osób podróżujących pojedynczo,
- atrakcyjne promocje na wyjazdy poza wysokim sezonem turystycznym,
- marketing podkreślający komfort i wygodę [Gaworecki, 2011].

Kolejny trend w turystyce europejskiej to rozwój turystyki edukacyjnej. Z roku na rok rośnie liczba studentów poszerzających swoją wiedzę na europejskich uczelniach wyższych. Ten rodzaj mobilności ma szczególne znaczenie dla branży turystyczno-hotelarskiej, ponieważ pozwala na wzrost koniunktury w niskim sezonie. Ponadto podróże edukacyjne implikują rozwój niedocenionej gałęzi turystyki związanej z odwiedzinami krewnych i znajomych, tzw. VFR Travel (Visiting Friends and Relatives Travel).

Unia Europejska, dostrzegając wiele korzyści wynikających z rozwoju branży turystyczno-hotelarskiej, podkreśliła w komunikacie dotyczącym nowych ram politycznych dla sektora turystycznego istotną rolę turystyki kulturowej. W przypadku krajów śródziemnomorskich coraz bardziej popularną formą turystyki kulturowej staje się turystyka winiarska czyli enoturystyka. Ten niszowy produkt jest pozytywnie postrzegany zarówno przez przedstawicieli branży turystycznej, jak i producentów wina, którzy upatrują szanse rozwoju swoich interesów poprzez enoturystykę [Buczowska, Mikos von Rohrscheidt (red.), 2009]. Wśród krajów śródziemnomorskich największymi producentami wina są Francja, Hiszpania i Włochy, w związku z czym rozwój enoturystyki w tych krajach może się przyczynić do wzrostu ruchu turystycznego poza sezonem wakacyjnym.

Ze względu na zmieniający się styl życia współczesnych Europejczyków dbających coraz bardziej o swoje samopoczucie i zdrowie narażone na wiele chorób cywilizacyjnych, nadal będzie się rozwijać turystyka zdrowotna. Ten rodzaj turystyki jest silnie skorelowany ze zmianami demograficznymi, w związku z czym jest to szansa dla krajów śródziemnomorskich na rozwój przemysłu turystycznego w tzw. martwym sezonie. Grecja pogrążona w kryzysie gospodarczym jest szczególnym przykładem kraju, który powinien poszukiwać alternatywnych źródeł dochodu z najbardziej zyskowej branży w swojej gospodarce, jaką jest turystyka. Kraj ten posiada wiele geotermalnych źródeł oraz jedną z najstarszych tradycji kąpeli termalnych, które są wykorzystywane nieprzerwanie od 2500 lat [Cooper, Erfurt-Cooper, 2009]. W związku z tym powinien on inwestować w rozwój infrastruktury niezbędnej do poszerzenia oferty wellness i spa, która przyczyni się do wzrostu ruchu turystycznego poza sezonem urlopowo-wypoczynkowym.

Podsumowanie

Unia Europejska, dążąc do rozwoju społeczno-gospodarczego państw członkowskich, wprowadza wiele działań, które przyczyniają się do poprawy koniunktury gospodarczej w Europie. Turystyka, ze względu na silne skorelo-

wanie z innymi gałęziami gospodarki i przyczynianie się do uzyskania efektu synergii, odgrywa bardzo ważną rolę w zwalczaniu skutków kryzysu gospodarczego, szczególnie w krajach śródziemnomorskich, które mają potencjał niezbędny do zaspokojenia potrzeb turystów. Kraje te zmagają się jednak z sezonowością ruchu turystycznego, co negatywnie wpływa na rozwój innych, zależnych od turystyki branż oraz wzrost bezrobocia poza okresem wakacyjnym.

Unia Europejska, chcąc zapobiec dalszym konsekwencjom kryzysu ekonomicznego, dofinansowuje projekty, które w pośredni lub bezpośredni sposób przyczyniają się do wzrostu ruchu turystycznego poza sezonem urlopowo-wypoczynkowym. Celem artykułu było ukazanie wpływu tych funduszy na rozwój branży turystyczno-hotelarskiej w tzw. martwym sezonie oraz zidentyfikowanie krajów, które aktywnie uczestniczą w pozyskiwaniu tych funduszy.

Jak wynika z analiz przeprowadzonych w artykule, kraje śródziemnomorskie, które najaktywniej uczestniczą w pozyskiwaniu funduszy w ramach europejskiej współpracy edukacyjnej, to Hiszpania, Francja i Włochy. Pomimo tego, iż liczba studentów odwiedzających te kraje jest niemalże równa liczbie rodzimych studentów wyjeżdżających do innych krajów w celu dalszej edukacji, taka wymiana sprzyja rozwojowi niedocenionej gałęzi turystyki, jaką jest VFR Travel (Visiting Friends and Relatives Travel). Przeprowadzony przegląd programów unijnych mających na celu wydłużenie sezonu turystycznego w krajach śródziemnomorskich poprzez promowanie turystyki społecznej pokazuje, iż ponownie Hiszpania, Francja i Włochy to kraje, które dostrzegają konieczność pozyskiwania finansowego wsparcia. W artykule przedstawiono na przykładzie Hiszpanii ekonomiczny wpływ projektu Europe Senior Tourism, który dowodzi, iż poczynione inwestycje rządu hiszpańskiego w rozwój turystyki biorącej pod uwagę zmiany demograficzne we współczesnym społeczeństwie przynoszą wymierne korzyści. Jak wynika z analizy ruchu turystycznego, te trzy kraje zajmują również czołowe miejsca na listach najchętniej odwiedzanych destynacji turystycznych. W związku z tym można potwierdzić hipotezę, iż fundusze unijne korzystnie wpływają na wzrost ruchu turystycznego i rozwój gospodarki turystycznej w krajach śródziemnomorskich. Z powyższych analiz można również wysnuć wniosek, iż Grecja, która jest pogrążona w najgłębszym kryzysie gospodarczym, powinna zastosować w zarządzaniu własną gospodarką narodową benchmarking, czyli naśladowanie najlepszych praktyk.

Literatura

- Bąk S.A. (2003), *Procesy integracji z Unią Europejską w sektorach turystyki i kultury w świetle Traktatu Amsterdamskiego a nauczanie turystyki w Polsce* [w:] D. Sawaryn (red.), *Turystyka czynnikiem integracji międzynarodowej*, WSiIZ, Rzeszów
- Bąk I. (2004), *Intensywność ruchu turystycznego w województwach Polski*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 394, Prace Katedry Ekonometrii i Statystyki nr 15, Szczecin.
- Butowski L. (2006), *Turystyka jako obszar wsparcia w polityce spójności społecznej, ekonomicznej i terytorialnej Unii Europejskiej* [w:] A. Nowakowska, M. Przydział (red.), *Turystyka w badaniach naukowych: prace ekonomiczne*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów.
- Butowski L. (2009), *Turystyka w polityce spójności gospodarczej i społecznej Unii Europejskiej w latach 1994-1999 i 2000-2006*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Cooper M., Erfurt-Cooper P. (2009), *Health and Wellness Tourism Spas and Hot Springs*, Wyd. Channel View Publications, Bristol.
- Dąbrowska B.J. (2001), *Turystyka międzynarodowa w globalnej gospodarce*, PWE, Warszawa.
- Gaworecki W. (2010), *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- Innova Management (2012), *Evaluation of the Profitability and Economic Impact Generated by the „Europe Senior Tourism” Programme*, Barcelona.
- Kowalczyk A. (2001), *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa.
- Kruczek Z. (2001), *Kompendium pilota wycieczek*, Wyd. Proksenia, Kraków.
- Kruczek Z. (2009), *Enoturystyka* [w:] A. Mikos von Rohrscheidt, K. Buczkowska (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej*, AWF, Poznań.
- Uglis J. (2009), *Intensywność ruchu turystycznego w krajach Unii Europejskiej – analiza porównawcza* [w:] A. Rapacz (red.), *Gospodarka turystyczna w regionie: przedsiębiorstwo, samorząd, współpraca*, Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław.
- UN WTO World Tourism Barometer* (2013).
- [www 1] <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0665:FIN:EN:PDF> (dostęp: 05.08.2014).
- [www 2] <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD> (dostęp: 17.08.2014).
- [www 3] http://lubuskie.pl/uploads/pliki/turystyka/Turystyka_w_strukturach_UE.pdf (dostęp: 10.08.2014).
- [www 4,5] http://ec.europa.eu/education/tools/statistics_en.htm (dostęp: 10.08.2014).

**ECONOMIC IMPACT OF EUROPEAN UNION FUNDS
ON TOURIST SEASON. THE CASE OF MEDITERRANEAN COUNTRIES**

Summary: Europe, which has been at the top of the list of the most popular tourist destinations for many years, struggles with seasonality, especially in Mediterranean countries, which mostly offer products connected with leisure tourism. The European Union, having noticed global benefits from the development of tourist trade, funds programmes which induce direct or indirect growth of foreign tourists arrivals in low season. The aim of this paper is to present the economic impact of the European Union Funds on the surge in tourism during low season in Mediterranean countries, as well as identifying countries, which are most active in realizing these projects. In the paper tourism in the European Union countries was examined with reference to the years between 2010 and 2012, and it was based on UN WTO data. Furthermore, this paper reviews the projects which caused increase in foreign tourism arrival and economic prosperity in Mediterranean countries.

Keywords: European Union Funds, tourism, tourist season, Mediterranean countries.